

Landschap en wereldbeeld is een overtuigend boek. De auteur maakt zeer aannemelijk dat de picturale categorie 'landschap' door de eeuwen heen een analogische visie op de schepping uitdrukt en op verschillende niveaus kan worden 'gelezen'. Dat geldt ook voor het Hollandse landschap van de Gouden Eeuw, dat misschien picturaal vernieuwend was, maar verder 'niet gezien moet worden als het resultaat van een geheel nieuwe benadering van de werkelijkheid' (390), zoals diegenen willen die het beschouwen als de expressie van een nieuw verworven collectieve identiteit. Bakker bestempelt het Hollandse landschap veeleer 'als het product van een uitgesproken ouderwetse benadering.' 'Het was dus eigenlijk een typisch voorbeeld van een 'conservatieve revolutie', zij het dan op de beperkte en alledaagse schaal van de gebruiksschilderkunst.' (*ibidem*)

Uitgeverij Thoth heeft het boek prachtig uitgegeven, in een gestempelde linnen band, met mooie illustraties in zwart-wit en kleur op mat papier. Het is aangenaam om te lezen, want de auteur is een begaafd stilist, wiens taal nergens ontsierd wordt door jargon of cliché. Een enkele keer maar is hij op een onnauwkeurigheid te betrappen. In noot 973 op pagina 438 is bijvoorbeeld de 'cat. tent. Amsterdam/Toronto 1977' onvindbaar voor wie niet weet dat dat boek in de bibliografie is opgenomen onder de titel *Opkomst en bloei van het Noordnederlandse stadsgezicht in de 17de eeuw*. Ernstiger is het ontbreken van het werk van Van Oostrom in de bibliografie. Op de pagina's 28-29 zou men bij de schilders en dichters aan het Hollandse hof toch even een verwijzing naar *Het woord van eer* verwachten; *a fortiori* op pagina 55, waar het gaat om Jacob van Maerlant als popularisator van natuurhistorische en kosmologische kennis, maar waar noot 62 (400) onbegrijpelijkerwijs Van Oostroms *Maerlants wereld* niet vermeldt (eerste druk 1996), dat daar bij uitstek over gaat. En Coornhert, in 1522 geboren en vervolgens getogen in de Amsterdamse Warmoesstraat, was die 'een jongere stadgenoot' van Pieter Brueghel die rond 1527 in Antwerpen ter wereld kwam en later naar Brussel verhuisde? (207) Bakker, een groot kenner van Amsterdam, en zijn promotor Ilja Veldman, een groot kenner van Coornhert, hebben hier kennelijk even een dutje gedaan.

Maar dit zijn kleinigheden. Het debat over de interpretatie van de landschapsschilderkunst in de Nederlanden zal waarschijnlijk vooralsnog niet verstommen. Zeker is dat Boudewijn Bakker met *Landschap en wereldbeeld* aan de richting van die discussie een formidabele wending heeft gegeven.

Arie Jan Gelderblom

M. Boone, M. Demoor, ed., *Charles V in context. The making of a European identity* (Gent: Ghent University, Brussel: VUB Brussels University Press, 2003, 334 blz., €27,50, ISBN 90 5487 349 3).

Onder de keizerskroon van Karel V valt veel te vangen. Dat bewijst deze tweetalige bundel, vrucht van een interdisciplinaire conferentie aan de Universiteit van Gent in het herdenkingsjaar 2000. De context waar de titel naar verwijst, is bepaald niet alleen de geschiedenis van de zestiende eeuw, maar reikt zelfs tot in de toekomst van een verenigd Europa. Het begint wel in het tijdperk zelf, met fraaie verhandelingen: van Guido Marnef over de verhouding tussen de handelsbelangen van Antwerpen, bekwaam verdedigd door de vroede vaders der stad, en Karels godsdienstpolitiek, en van Wim Blockmans over de logistieke problemen van Karels veldtochten in Italië die duidelijk maken dat de politiek de militaire innovaties van die dagen danig in de weg zat. Bij René Vermeir wordt de keizer geschilderd als falend Spaans monarch.

Hij wist niet tijdig genoeg noodzakelijke institutionele veranderingen door te voeren, was teveel afwezig en heeft daardoor geen werkbare vorm kunnen vinden voor een vorstelijke identiteit waarin keizerschap en monarchie verenigd werden. Zijn persoonlijke identiteit wordt door Luc de Grauwe ontdaan van de Nederlandse moedertaal van de in Gent geboren keizer, want hij concludeert: ‘En fin de compte nous ne pouvons caractériser Charles que comme un véritable Brabançon espagnol francisé, né en Flandre.’ Dat komt hard aan.

Dat Karel V van tijd tot tijd moeilijkheden met zijn onderdanen had, mag bekend worden verondersteld en ook dat hij beperkt was in zijn macht, vaak moest steunen op lokale krachten en van zijn wereldrijk geen eenheidsstaat heeft kunnen maken — als hij zich zoiets al had kunnen voorstellen. Eenheid scheppen van bovenaf is immers moeilijk, in de zestiende evenzeer als in de eenentwintigste eeuw. De getroebleerde verhoudingen worden hier nog eens belicht in bijdragen van Wayne te Brake, Peter Arnade en Sander Spanoghe. 's Keizers tegenspelers zijn hier de bewoners van de Nieuwe Wereld, de Duitse protestanten, de Gentse burgers en de Castiliaanse *comuneros*. Gelukkig begrijpen we uit het artikel van Henry Kamen dat er voor het gros van de Europeanen op plaatselijk niveau niet veel veranderde door de ontdekking van de Nieuwe Wereld. Niettemin houden de editoren van de bundel in hun inleiding vast aan het idee dat gedurende de regering van Karel V een beslissende stap werd gezet in de richting van meer ‘globalisatie’ — wat dat ook moge wezen.

Het tweede deel van de bundel knoopt aan bij het lot van Johanna de Waanzinnige en heeft ‘Gender, identity and deviant behaviour’ als thema, en dat niet alleen in de zestiende eeuw. Hier komen enige literatuurwetenschappers de historici gezelschap houden. Over het niveau van hun bijdragen over *The rape of Lucrece* en *Measure for measure* kan ik niet oordelen. De bijdragen van Katrien Heene (deviant gedrag in de Middeleeuwen) en van Gita Deneckere (over Charlotte van België, keizerin van Mexico) zijn *case studies*. Het doorwrochte artikel van Thérèse de Hemptinne over Johanna de Waanzinnige, die volgens deze auteur vooral ernstig gefrustreerd in haar persoonlijk en publiek leven geraakte, en vervolgens ontsnapte naar de gekte, is natuurlijk gemakkelijker dan de eerder genoemde stukken met Karel V in verband te brengen.

Het derde deel is het meest ambitieuze en het moeilijkst te plaatsen in een louter historische context. Dat geldt niet voor het laatste, concluderende artikel van Jean-Philippe Genet, die bekwaam samenvat wat ons nog steeds zo fascineert in Karel V, zijn politiek en zijn rijk: hij had misschien iets willen scheppen tussen het oude Heilige Roomse Rijk en een moderne staat in, en achter de verzuchting ‘un rêve impossible’ plaatst de auteur terecht zijn vraagteken. De drie overige artikelen bestaan uit comparatieve benaderingen van het rijk van Karel V en de Europese eenwording van onze dagen door Belgische, Amerikaanse en Nederlandse culturele en sociale antropologen. De constructie van culturele en politieke identiteiten, zowel op het niveau van de staat, de gedeelde Europese beschaving als op het niveau van individueel burgerschap wordt hier onder de loep genomen — voor de liefhebbers.

M. E. H. N. Mout

J. Lipsius, *Politica. Six books of politics or political instruction*, J. Waszink, ed. (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2002, Bibliotheca Latinitatis novae V; Assen: Van Gorcum, 2004, xii + 839 blz., €94,50, ISBN 90 232 4038 3).

Het beroemde boek van Justus Lipsius uit 1589 behoeft hier nauwelijks introductie. Het was bij verschijnen direct een groot succes, maar het werd ook enige tijd op de Index gezet.